

αὐτὸν ἐν πρώτοις κατὰ τρόπον ἀνεξάρτητον τῆς ἰδίας αὐτοῦ προαιρέσεως πρὸς τινὰ ἐδραίως διακεχαγμένην κοινωνικὴν ὁμάδα. Βαθμηδὸν μορφοῦνται ἐντὸς τοῦ ἀρχεγόνου τούτου κοινωνικοῦ συνόλου στενωτέρου, εἰς τοῦτο ὑπαγόμενοι σύνδεσμοι, ἢ γεννῶνται παρ' αὐτῶ περαιτέρω συνδέσεις, ἐκτεινόμεναι ἀπὸ τῆς μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδος εἰς τὴν ἑτέραν. Οὕτω δύναται νὰ ἐκλίπη ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς ἐνότητος διὰ τοῦ σχηματισμοῦ νέων, ὅτε μὲν στενωτέρων ὅτε δὲ περιεκτικωτέρων μορφῶν. Πάντως ὅμως ἐν τῇ κατευθύνσει μεταβολῶν τοιούτων τείνει πάντοτε νὰ συγκροτηθῇ νέα ὀργανικὴ ἐνότης, εἰς ἣν τὸ ἄτομον μεταβιβάζει τοιαῦτα κοινωνικὰ συναισθήματα, οἷα συνέδον αὐτὸ πρὸς τὴν ἀρχικὴν κοινωνικὴν ὁμάδα. Παραλλήλως πρὸς τὴν μεταβολὴν ταύτην τῶν μορφῶν τῆς ἐνώσεως βάλνει ὁ σχηματισμὸς στενωτέρων κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ μονομερῶν συνδέσμων, ἀφορῶντων εἰς μερικὰ συμφέροντα. Μολονότι δὲ οἱ σύνδεσμοι οὗτοι ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἰδίων αὐτῶν σκοπῶν, ἐξασκοῦσιν οὐδὲν ἥττον ἐπὶ τὸν συνολικὸν ὀργανισμόν ἐπιδράσεις τινάς, αἵτινες σημαντικῶς μεταβάλλουσι τοῦτον. Κατὰ ταῦτα ἡ κυρία διαφορὰ τοῦ συνολικοῦ ὀργανισμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀτόμου ἔγκειται ἐν τῇ ἀπεριορίστῃ πρὸς ὀργάνωσιν καὶ μεταμόρφωσιν ἱκανότητι τοῦ συνολικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐρειδομένης πάλιν τῆς ἰδιότητος ταύτης ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου ἐκείνου αὐτοπροσδιορισμοῦ, ὅστις ἀνήκει εἰς τὰ μέλη ἐνὸς κοινωνικοῦ συνόλου καὶ ὅστις εὐρίσκει εἰς τὰς ἐν αὐτῶ διηνεκῶς συγκροτούμενας ἐλευθέρας ὀργανώσεις τὴν ἔκφρασίν του.

3. Ἐννοια τοῦ συνολικοῦ προσώπου.

(Gesamtpersönlichkeit).

Ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ταύτας διαφορὰς εὐρίσκειται ἡ μεταβολή, ἣν δέον νὰ λάβῃ ἡ ἔννοια τοῦ προσώπου, προκειμένου νὰ μετενεχθῇ ἀπὸ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ σύνολον. Ὅπως ἡ ἔννοια τοῦ ὀργανισμοῦ σχετίζεται πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν σύνδεσιν τῶν μερῶν ἐνὸς συνόλου, οὕτως ἡ ἔννοια τοῦ προσώπου συνδέεται πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας. Πρόσωπον λέγοντες νοοῦμεν μόνον τὸ *αὐτοσυνείδητον* ὄν, τὸ κεκτημένον ἐνιαίαν βούλησιν καὶ δυνάμενον νὰ δρᾷ αὐτοπροαιρέτως. Ἡ λέξις αὐτοσυνείδησις λαμβάνεται ἐνταῦθα ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐκείνῃ σημασίᾳ, καθ' ἣν αὐτοσυνείδησις δὲν δηλοῖ μόνον αὐτοσυναίσθησιν, ἀλλὰ καὶ *αὐτεπίγνωσιν* (Selbstbesonnenheit), τουτέστι καθοδήγησιν τῆς τε βουλήσεως καὶ τῆς σκέψεως διὰ τῶν ἐκ παντὸς τοῦ

παρελθόντος τῆς συνειδήσεως προερχομένων ἀντεπιδράσεων. Διὰ τῆς ἰδιότητος τοῦ προσώπου ἐν τῇ ἠθικῇ, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν εὐθύνην τῆς βουλήσεως ἐγκλειούση σημασία ἀποδίδεται μόνον εἰς τὸν **ἐξειλιγμένον ἄνθρωπον**, οὐχὶ εἰς τὸ ζῶον, οὐδ' εἰς τὸν διανοητικῶς πάσχοντα, τὸν ἀπολέσαντα τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ βούλησιν. Ὁ συνολικὸς ὄργανισμὸς δὲν στερεῖται πάντων τῶν καθ' ἕκαστα κατηγορημάτων, ἀπερ ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόστασις τοῦ προσώπου. Ἐκαστὸν τῶν κατηγορημάτων τούτων ὑφίσταται εἰς αὐτὸν ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ. Διότι αἱ πράξεις μιᾶς καλῶς διωργανωμένης κοινωνικῆς ομάδος ἀπορρέουσιν ἐκ τινος συνολικῆς βουλήσεως, ἣτις κέκτηται τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐνεργεῖν αὐτοπροαιρέτως, καὶ ἐκ τινος αὐτοσυνειδήσεως, δυναμένης νὰ δρᾷ λογικῶς καὶ περισσευμένως ἐν ἀσυγκρίτως μείζονι μέτρῳ ἢ τὸ ἄτομον. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ ἐνίσχυσις αὕτη τῶν ἰδιοτήτων ἐρείδεται πάλιν ἐπὶ ὄρων, οἵτινες ποιοῦνται ἐκποδὸν τὴν ἐννοιαν τοῦ προσώπου κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς λέξεως ταύτης ἐννοιαν. Ἡ ἐνισχυθεῖσα ἐκείνη αὐτοπροαιρέσις εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἐνταῦθα μόνον, ἐφ' ὅσον ἡ ὡς πρὸς τὸ ἄτομον χαρακτηριστικὴ ἐνότης τῆς αὐτοσυνειδήσεως καὶ τῆς αὐτοπροαιρέσεως δύναται νὰ ἀρθῇ. Ὅσον τελειότερον εἶνε ὀργανωμένη κοινωνικὴ τις ὁμάς, τόσον κατανέμεται ἐν αὐτῇ τὸ σύνολον τῶν ὡς πρὸς τὸ ἄτομον ἐν τῇ ἐνότητι τῆς βουλήσεως συγκεντρουμένων λειτουργιῶν εἰς πληθύντινα ἐλευθέως ἐκλεγόντων προσώπων, ἀπερ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦσι στενωτέρους συνδέσμους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ βούλησις αὐτῶν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὸ πρῶτον ἐπίδρασιν τινὰ ἐπὶ τὸ σύνολον. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἰδιότης, ἣς ἐνεκεν κοινωνικὸν τι σύνολον, ὡς ὄργανισμὸς θεωρούμενος, προΐσταται τοῦ ἀτόμου, ἡ σύνδεσις ἐξ αὐτοτελῶν, τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου κεκτημένων ὀργανικῶν μονάδων, καθιστᾷ ἀδύνατον εἰς ταύτας τὴν ἐφαρμογὴν τῆς στενωτέρας τοῦ προσώπου ἐννοίας. Ἀλλὰ συγχρόνως εἰς τὸν ἀπρόσωπον τοῦτον χαρακτῆρα τοῦ συνολικοῦ ὄργανισμοῦ ἐγκείται ἡ ὑπὲρ τὸ ἄτομον ἀνυψοῦσα αὐτὸν σημασία. Μόνον ὡς ἀπρόσωπον ὃν ἐν τῇ ἀτομικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως κέκληται ἡ κοινωνικὴ ὁμάς, ὅπως κυριαρχήσῃ ὑπὲρ πάντα ἀγῶνα καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀντίδρασιν τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, αἱ δὲ ἐξωτερικεύσεις τῆς βουλήσεως αὐτῆς ἀπαλλάσσονται τοσούτω μᾶλλον τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἀτόμων, καθόσον αὐταί, συνεπείᾳ τῆς πολυπλόκου συμπράξεως τῶν προπαρασκευαστικῶν καὶ ἐκτελεστικῶν ὀργάνων, δὲν ἔχουσι χαρακτῆρα ἀτομικῶν ἀποφάσεων.

Ἐὰν τοῦναντίον θεωρήσωμεν ὡς μόνην εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ

προσώπου ἀποδιδομένην θεμελιώδη ιδιότητα μίαν ὑπὸ συνειδη-
 τῶν ἐλατηρίων καθοδηγουμένην ἐνότητα τῆς βουλήσεως, ἥτις
 ἐκδηλοῦται ἔξωθεν μὲν δι' αὐτοτελῶν πράξεων, ἔσωθεν δὲ διὰ
 τῆς καθυποτάξεως πάντων τῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς εὐρι-
 σκομένων μερῶν εἰς τὸν ὑπὸ ταύτης ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, θὰ
 ἴδωμεν, ὅτι ἡ οὕτως διευρυνομένη ἔννοια περιλαμβάνει τό τε ἔλευ-
 θέρως ὄρων ἄτομον καὶ πᾶν αὐτόνομον συνολικὸν ὄν, ὅπερ
 ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ τὸ σύνολον πάντων τῶν βιοτικῶν συμφερόν-
 των μιᾶς κοινωνικῆς ομάδος. Ἡ χαρακτηριστικὴ διαφορὰ καὶ
 συγχρόνως ἡ ἰδιαιτέρα σημασία τοιοῦτου τινὸς *συνολικοῦ προ-
 σώπου* ἐγκείται κατ' ἀκολουθίαν ἐν τούτῳ, ὅτι, ἐν σχέσει πρὸς
 τὸ συνολικὸν τοῦτο πρόσωπον, βούλησις καὶ αὐτοσυνείδησις δὲν
 συνδέονται εἰς ἄμεσον ἐνότητα, ἀλλὰ κατανέμονται μεταξὺ πολυα-
 ρίθμων ἀτόμων, συναποτελούντων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ση-
 μαντικὰ ὄργανα τοῦ συνολικοῦ πνεύματος, οὕτως ὥστε ἐνταῦθα
 πᾶσα ἀπόφασις προὑποθέτει μίαν μεταξὺ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀτό-
 μων γενομένην ἀλληλεπίδρασιν, ἥτις πραγματοποιεῖται εἴτε διὰ τῆς
 φυσικῆς συμφωνίας τῶν παραστάσεων εἴτε δι' ὠρισμένως θεσπι-
 ζομένων κανόνων τῆς συνολικῆς ὀργανώσεως. Ἡ ἐξέλιξις τῶν
 κανόνων, εἰς ὧν τὸν ἔλεγχον ὑποβάλλει τὰς πράξεις αὐτῆς καὶ
 αὐτὴ αὕτη ἡ συνολικὴ βούλησις, διακρίνει πάλιν τὴν *πεπολιτι-
 σμένην κοινωνίαν* ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς *κατὰ φύσιν* ομάδος,
 ἥτις προηγεῖται ταύτης καὶ ἥτις δύναται νὰ συγκροτηθῇ ἄνευ
 γραφοῦ δικαίου ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς ἐνότητος τῶν συναποτελούν-
 των ταύτην ἀτόμων. Ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὴν κατὰ φύσιν κοινωνίαν
 ἡ ὁδὸς ἀπὸ τῆς ἐντυπώσεως καὶ τῆς κατεργασίας αὐτῆς μέχρι
 τῆς καταρτίσεως τῆς συνολικῆς βουλήσεως εἶνε ἀπλουστέρα, τὸ
 «συνολικὸν πρόσωπον» τῶν τοιούτων κοινωνιῶν ὁμοιάζει περισ-
 σότερον πρὸς τὸ ἄτομον. Ἡ πεπολιτισμένη κοινωνία δεικνύει
 τοῦναντίον σφόδρα ἐκδηλωμένας τὰς ρηθείσας διακρίσεις. Ἀλλὰ
 τοσοῦτῳ μᾶλλον προεξάρχει ἐν αὐτῇ ἡ σημασία τοῦ συνολικοῦ
 προσώπου, τοσοῦτῳ δὲ ἐπιβλητικωτέρα τυγχάνει ὡς πρὸς τὰ
 ἄτομα, ἅτινα συνδέει δι' ἀρρήκτων δεσμῶν, ἐφ' ὅσον ἔσωτερικαὶ
 διαταραχαὶ δὲν ἀντιδρῶσι πρὸς τὰς συνθήκας τῆς κανονικῆς
 πορείας τοῦ συνολικοῦ βίου.

Ἄφοῦ ἔξωθεν μὲν ἡ αὐθυπαρξία, ἔσωθεν δὲ ἡ ὑπαγωγή
 ἀπάντων τῶν ἐπὶ μέρους σκοπῶν εἰς τοὺς ἐπιδιωκόμενους γενι-
 κοὺς σκοποὺς τῆς κοινωνικῆς ομάδος δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς
 θεμελιώδη τοῦ συνολικοῦ προσώπου κριτήρια, ἡ ἔννοια αὕτη
 οὐδαμῶς δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν σύνδεσιν ἐκείνην τῶν

ἀτόμων, ἧτις εἶνε ἐν γένει ἰκανὴ διὰ τὰς ἐξωτερικεύσεις μιᾶς συνολικῆς βουλήσεως. Ἐκεῖ ἔνθα ἡ συνολικὴ βούλησις αὕτη ἐπιδιώκει τὴν ἐπίτευξιν περιορισμένων σκοπῶν καὶ ἐκεῖ ἔνθα τοιοῦτοι σκοποὶ διατελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος ὑψηλοτέρων γενικῶν σκοπῶν ἢ κέκτηνται μόνον ἀτομικὴν σημασίαν, θὰ ἡδύνατο ν' ἀποπλανήσῃ ἡμᾶς ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐννοίας τοῦ συνολικοῦ προσώπου. Ἡ ἰδιαιτέρα τῆς ἐννοίας ταύτης σημασία δύναται νὰ διατηρηθῇ μόνον, ἐφ' ὅσον τὸ πρὸς τὸ ἀτομον ἰσοδύναμον ἢ ὑπέρτερον τούτου συνολικὸν ὄν διαποχωρίζεται ἀπὸ τοιούτων κοινωνικῶν μορφῶν ὀργανώσεως, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας δὲν δύναται πλέον νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἀπολύτως αὐτονόμου αὐτοπροσδιορισμοῦ (Selbstbestimmtheit). Ὅθεν ἡ ἐννοία τοῦ συνολικοῦ προσώπου ἐν τῇ πραγματικῇ, ἠθικῇ σημασίᾳ τῆς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου χρησιμοποιουμένην ἐννοίαν τοῦ **νομικοῦ προσώπου**. Τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ πραγματικὴν, ἀλλὰ μόνον εἰδολογικὴν σημασίαν. Τοῦτο δηλοῖ πᾶν οἷονδήποτε ὑποκείμενον τοῦ δικαίου, ὅπερ ἐκ πολιτειακῶν, ἠθικῶν ἢ ἐξωτερικῶν λόγων ἐξισοῦται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς πρὸς τινὰ δικαιώματα πρὸς τὸ πραγματικὸν πρόσωπον. Ἡ ἀπονομὴ εἰς τινὰ οἷονδήποτε σύνδεσμον δικαιωμάτων νομικοῦ προσώπου σημαίνει, ὅτι ὁ σύνδεσμος οὗτος δέον νὰ θεωρηθῇ, ὡς πρὸς τινὰς σχέσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ὡς πραγματικὸν πρόσωπον. Ἡ εἰδολογικὴ ὅμως ἐξίσωσις αὕτη, ἣν ποιεῖται ἡ νομοθεσία πρὸς ἐξυπηρέτησιν πάντων τῶν σκοπῶν ἐκείνων, ὧν ἡ ἐπίτευξις ἀπαιτεῖ τὴν συνένωσιν τῶν ἀτόμων, δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ πραγματικὸν τι ὄν ἐκεῖ ἔνθα πρότερον δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτο. Σωματεῖα, εἰς ἃ πρὸς τῇ γενικῇ ιδιότητι τοῦ νομικοῦ προσώπου ἀπονέμονται ὠρισμένα δικαιώματα, δὲν ἔχουσιν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ σχέσει, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, χαρακτηριστικὰ προσώπων, ἀλλ' εἶνε ἀπλᾶ ὄργανα τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῶν συνολικοῦ προσώπου, ἧτοι τῆς πολιτείας. Ἡ σύνθεσις τῆς πολιτείας ἐξ αὐτοσυνειδήτων ἐλευθέρων προσώπων συνεπάγεται τὴν περίστασιν, ὅτι τοιαῦτα ὄργανα δύνανται ν' ἀπολαύωσιν εὐρυτάτης αὐτονομίας. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν θέσιν αὐτῶν, ἡ παράγωγος φύσις τῆς αὐτονομίας ταύτης, ἧτις καθιστᾷ πάντοτε δυνατὸν τὸν περιορισμὸν αὐτῆς διὰ τῆς καθυπερτέρας συνολικῆς βουλήσεως, ἔχει ὑψίστην σημασίαν.

Ἐντεῦθεν συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐννοία τῆς **συνολικῆς βουλήσεως** εἶνε ἀσυγκρίτως εὐρυτέρα τῆς τοῦ **συνολικοῦ προσώπου**. Ἡ πρώτη ἀπαιτεῖ μόνον τὸν σχηματισμὸν ἐνὸς συν-

όλου, ἰκανοῦ πρὸς ἐνιαίας ἐξωτερικεύσεις τῆς βουλήσεως. Ἡ ἑτέρα προσαπαιτεῖ **ἀπόλυτον αὐτονομίαν** τῶν βουλευτικῶν τούτων ἐξωτερικεύσεων. Πρὸς τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνώρισμα συνδέεται συγχρόνως κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν ἡ ἐλευθέρα ἐκλογή τῶν σκοπῶν, πρὸς οὓς ἀπευθύνεται ἡ τῆς βουλήσεως ἐνέργεια. Τοιαύτη αὐτονομία ἀνῆκει ἄω' ἐνὸς μὲν εἰς τὸ ἄτομον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ σύνολον ἐκεῖνο, ὅπερ τὸ ἄτομον ἀναγνωρίζει ὡς ἀπολύτως ὑπερτασσόμενον. Τὸ ἄτομον εἶνε αὐτόνομον. Ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ περιορίζεται μόνον ὑπὸ τῶν συνεπειῶν ἐκείνων, ἃς οἱ ὑπὸ τῆς ὑπερτεταγμένης συνολικῆς βουλήσεως θεσπιζόμενοι νόμοι συνδέουσι πρὸς τινὰς πράξεις, καὶ ὑπὸ τῶν καθηκόντων, ἅπερ οὗτοι ἐπιβάλλουσιν εἰς πάντα τὰ μέλη τῆς κοινωνικῆς ομάδος. Ἀλλὰ τὸ ἄτομον διατηρεῖ τὴν αὐθόπαρκτον ἑαυτοῦ ὑπόστασιν ἐν τῇ ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς ομάδος ἐξαρτήσῃ, ἅτε δυνάμενον νὰ προβαίῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀγαθῶν ἢ κακῶν πράξεων, νὰ ἐκπληροῖ ἢ μὴ τὰ καθήκοντά του καὶ νὰ ἐξαρτᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ τῶν πράξεών του τὰς συνεπείας. Οὐχὶ ὀλιγώτερον αὐτόνομον εἶνε τὸ συνολικὸν πρόσωπον. Οἰαιδήποτε καὶ ἂν εἶνε αἱ πράξεις αὐτοῦ κατὰ τὰ ἐκ τούτων ἀποτελέσματα, τὸ συνολικὸν πρόσωπον καθορίζεται εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ περισκεμμένου ἐλέγχου τῶν σκοπῶν, ὅστις εἰς πᾶσαν ἀριμελῆ πολιτειακὴν ὀργάνωσιν διενεργεῖται ὑπὸ τὴν εὐθύνην μιᾶς τὰς σχετικὰς ἀποφάσεις πολλαχῶς προπαρασκευαζούσης συμπράξεως τῶν ὀργάνων. Οὕτως ἐφαρμόζεται καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου ἐκεῖνο, ὅπερ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ αὐτὴ σχέση, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ **ἀτομικοῦ** καὶ τοῦ **συνολικοῦ ὀργανισμοῦ**, ὑφίσταται καὶ μεταξὺ τοῦ **ἀτομικοῦ** καὶ τοῦ **συνολικοῦ προσώπου**.

Ἡ κεντρικὴ αὕτη σχέση εἶνε ἀρχικὴ καὶ μόνιμος, καθ' ὅσον ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὰ ἀμετάβλητα, θεμελιώδη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔνστικτα, ἅτινα προάγουσι τὸ ἄτομον ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ συναισθάνεται τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀναγνωρίζῃ τὴν ἑαυτοῦ ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς ομάδος, μεθ' ἧς συνδέεται εἰς ἓν σύνολον.

Σὺν τῇ ἐξελίξει τῶν κοινωνικῶν μορφῶν, μεθ' ὧν συνεξελίσσεται καὶ τὸ ἄτομον ἐν διηνεκεῖ ἀλληλεπιδράσει, μεταβάλλεται ὁ χαρακτήρ τοῦ συνολικοῦ ὀργανισμοῦ, καθὼς καὶ ἡ σχέση αὐτοῦ πρὸς τὰ συναποτελοῦντα αὐτὸν μέλη· διὰ τῆς συναφείας δὲ ταύτης συνδέεται στενῶτα ἢ μεταβολὴ τῶν λοιπῶν μορφῶν τῆς

κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Ἡ σπουδὴ τῆς ἐξελίξεως ταύτης, ἥτις παρ' ὅλας τὰς ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐξαρτωμένας διαφορὰς διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν περίπου νόμων, εἶνε ἱστορικὸν θέμα. Ἐνταῦθα δέον νὰ ληφθῶσι μόνον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἀρχικὸν καὶ τὸ μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθὲν τελικὸν σημεῖον, διότι ἐντὸς τῶν σημείων τούτων ἡ ἐνιαία φύσις τοῦ συνολικοῦ πνεύματος ἔλαβε διαφορωτάτας διαπλάσεις, ἐνῶ ἀμφοτέρω, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τινὰς μορφὰς ἐνδιαμέσου ἐξελίξεως, δεικνύουσι σαφῶς τὴν ἐνότητα τοῦ συνολικοῦ ὀργανισμοῦ.

4. Γενικὴ ἐξέλιξις τῶν πολιτειακῶν μορφῶν.

Τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας ἀποτελεῖ ἡ «φυλὴ», ἡ συνισταμένη ἐκ τῶν διὰ τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων εἰς κοινὸν βίον καὶ κοινὴν δρασίαν συνδεομένων ἀτόμων. Ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ φυλῇ ταύτῃ δὲν παρατηρεῖται ἀκόμη κοινωνικὴ τις διαίρεσις. Ὅπως ἡ κτήσις εἶνε κοινή, οὕτω πᾶν ἄτομον εἶνε ἰσόνομον μέλος τῆς εἰς ἡν ἀνήκει κοινωνικῆς ὁμάδος, ἐν ἧ τὸ μέτρον τῆς ἐπιρροῆς εἰς τε τὰς ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐπιχειρήσεις καθορίζεται ὑπὸ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς τῶν ἀτόμων. Εἰς τὴν ἀρχεγονωτάτην κοινωνικὴν μορφήν ἡ οἰκογένεια οὐδεμίαν ἢ ἐπουσιωδεστάτην κέκτηται σημασίαν. Τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν ταύτης προσδιορίζουσι δύο παράγοντες, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐγκείται ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως, ἧς ἐπιλαμβάνεται ἐν προεξέχον τῆς φυλῆς μέλος, εἰς διαρκῆ διοίκησιν, ὁ δὲ ἕτερος ἐν τῇ συνδέσει τῶν διὰ τῆς συγγενείας τοῦ αἵματος στενώτερον συνηνωμένων ἀτόμων μετὰ μιᾶς εἰς τὸ σύνολον ὑπαγομένης, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς στοιχειώδεις σκοποὺς τῆς ζωῆς αὐτοτελῆ ἐνότητα ἀποτελοῦσης οἰκογενείας, ἧς προϊσταται τὸ πρεσβύτερον ταύτης μέλος. Ἀναλόγως τῆς κατισχύσεως ἑκατέρου τῶν παραγόντων τούτων ἡ τῆς κατὰ διαφόρους τρόπους ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως αὐτῶν διαμορφοῦνται αἱ ἀρχικαὶ μορφαὶ τῆς πολιτειακῆς ὀργανώσεως, τουτέστιν ἡ ἀπολυταρχικὴ καὶ ἡ πατριαρχικὴ. Διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἥτις προέρχεται τοῦτο μὲν ἐξ ἐσωτερικῶν αἰτίων τοῦτο δὲ ἐκ τῆς καθυποτάξεως ξένων φυλῶν, γίνεται ἐν ἀκόμῃ πρὸς τὰ ἔμπρὸς βῆμα κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ὅπερ συγχρόνως ἐν τῷ μετ' ἀμφιρρόπων ἀποτελεσμάτων διεξαγομένῳ ἀγῶνι διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων πρὸς ἀπόκησιν τῆς ἀρχῆς, ἀποβαίνει νέος παράγων τοῦ συνολικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐν

τέλει δὲ ἢ διὰ τῶν ἀγῶνων τούτων ἀφυπνιζομένη δυναστική ροπή λαμβάνει εὐρυτέραν ἀκτῖνα ἐνεργείας. Ἡ ἐξέλιξις τῆς δυνάμεως ταύτης φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν κοσμικῶν κρατῶν (Weltstaaten), ἐν οἷς μία καθ' ἑαυτὴν μικρὰ ἐπικράτεια ὑποτάσσει μέγαν ἀριθμὸν τέως αὐτοτελῶν φυλετικῶν ἢ πολιτειακῶν μονάδων. Ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ὑπῆρξε διὰ τὸν καθόλου πολιτισμὸν ἡ σπουδαιότης τῶν περιεκτικωτάτων τούτων πολιτειακῶν μορφῶν, μεθ' ὧν τερματίζεται ἡ ἀρχαιότης, ὁ συνολικὸς ὀργανισμὸς χάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐν ταύταις τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἐνότητα, δεδομένου ὄντος, ὅτι τὰ άτομα μετάγουσι τὰ ὀρμέφυτα ἐκεῖνα, ἅπερ συνδέουσιν αὐτὰ πρὸς τὸ σύνολον εἰς τὰς μικροτέρας ὑποτελεῖς πολιτειακὰς μονάδας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ συναισθήματος τῆς δυνάμεως συγκροτούμενοι ὀργανισμοὶ διαλύονται ἀναγκάως εἰς τὰ ἑαυτῶν συστατικὰ μέρη, ἅμα ὡς ἐκλίπωσιν οἱ ὄροι τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν. Οὕτω συμβάλουσι διαλυτικαὶ ἐνέργειαι, ὧν ἀποτέλεσμα εἶνε ὅτι μικρότερα τέως ὑποτελεῖ κράτη καθίστανται προσωρινῶς ἢ διὰ παντὸς ὀργανισμοὶ αὐθυπόστατοι. Ἐὐτελειὸν πάντων τῶν ἀγῶνων τούτων ἀποτέλεσμα εἶνε ἡ συγκρότησις τῶν ἐθνικῶν ἐπικρατειῶν (Nationalstaaten), αἵτινες συνδέουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἰσχυρᾶς συγκεντρώσεως τῶν λαϊκῶν δυνάμεων μετὰ κοινῶν πνευματικῶν ἰδεωδῶν, οὕτως ὥστε ἐν ταῖς ἐπικρατείαις ταύταις συνεννοῦται ἡ ἀρχεγονωτάτη ἰδέα τῆς κοινωνικῆς συγκροτήσεως, τουτέστιν ἡ τῆς ἐνότητος τῆς φυλῆς, πρὸς τὴν μεταγενεστέραν ἐννοιαν τοῦ κοσμικοῦ κράτους. Ἄλλ' ἡ φυλετικὴ ἐνότης αὕτη ἐπεξετάθη ὑπερμέτρως διὰ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ συγκεντροῦντος πολυαριθμούς, τέως διακεχωρισμένας ἀλλήλων πνευματικὰς κοινότητας, ἡ δὲ ἰδέα τοῦ κοσμικοῦ κράτους περιορίσθη εἰς τὰ ὄρια ἐκεῖνα τῆς ἰσχύος, ὧν ἔχουσιν ἀνάγκην οἱ καθ' ἕκαστα λαοὶ πρὸς τελείαν ἐξυπηρέτησιν τῶν βιοτικῶν αὐτῶν συμφερόντων.

Εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν ἐπικράτειαν εἶνε κατ' ἀκολουθίαν δεδομένοι οἱ ὄροι τῆς συνδέσεως τῆς ὀργανικῆς καὶ προσωπικῆς ἐνότητος μετὰ τινος διαιρέσεως εἰς μικροτέρους συνδέσμους, ἐπιτρέποντας συγκέντρωσιν τινὰ τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων κατὰ τὸ πρὸς ἐπίτευξιν ἰδιαιτέρων βιοτικῶν σκοπῶν ἀπαιτούμενον μέτρον. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου στηρίζεται ἡ ἐν τῷ παρόντι ὡς πρὸς πάσας τὰς ἐνεργείας τοῦ συνολικοῦ πνεύματος ὑφισταμένη θεμελιώδης μεταξὺ **πολιτείας** καὶ **κοινωνίας** σχέσις. Πρὸς τὴν

πολιτείαν, ὡς μόνην ἐνότητα, κεκτημένην τὰς ἀληθεῖς ιδιότητες ἀρτίως ὀργανωμένου συνολικοῦ προσώπου, ἴσταται ἀντιμέτωπος ἡ κοινωνία, ὡς σύνολον πάντων τῶν συνδέσμων, τῶν συλλόγων, τῶν σωματείων, τῶν ἰδρυομένων ὑπὸ τῆς βουλήσεως τῶν ἀτόμων καὶ κατ' ἀκολουθίαν προστατευομένων καὶ ἐπιβλεπομένων ὑπὸ τῆς πολιτείας, καθὼς καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἄτομα. Ἐν τῇ κοινωνίᾳ συγκροτοῦνται, πολλαχῶς καθαπτόμεναι ἀλλήλων, συνολικαὶ βουλήσεις ἐλάσσονος περιεχομένου, ἀφορῶντος εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ὀλιγώτερον εὐρέων σκοπῶν. Αἱ συνολικαὶ βουλήσεις αὗται διασταυροῦνται πρὸς ἀλλήλας κατὰ τρόπον, ὥστε πᾶς τις δύναται ν' ἀνήκη εἰς πλείονας συνδέσεις τοιαύτης φύσεως. Πᾶσα ὅμως συγκρότησις συνολικῆς τινος βουλήσεως τείνει πρὸς ἀρτίαν ὀργάνωσιν, ἐκεῖ δὲ ἔνθα ἀπαιτοῦνται αἰετοτε σταθεροὶ κανόνες πρὸς καθυπόταξιν τῆς ἀτομικῆς εἰς τὴν συνολικὴν βούλησιν ἐξελίσσεται ὀργανικὴ τις σύνδεσις κατὰ συνάρτησιν ἀναγκαίαν. Οὕτως ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινότης, ἡ ἐκκλησία, τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα κτλ. εἶνε ὀργανικαὶ μονάδες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σταθερᾶς δισρκείας. Τινὲς τῶν μονάδων τούτων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἐκκλησία, δύνανται συνεπείᾳ τῶν ἱστορικῶν ὄρων τῆς ἐξελίξεώς των νὰ παραβληθῶσι πρὸς τινα αὐτοτελεῖ ὀργανισμόν. Ἐπειδὴ ὅμως δύο ἐξ ἴσου αὐτοτελεῖς ὀργανικαὶ μονάδες δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συνυπάρξωσιν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ, δὲν δύνανται ἢ νὰ διέπωνται ἀναγκαίως ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς εἰς μίαν καὶ μόνην μονάδα καθυποτάξεως, τουτέστιν εἰς τὴν πολιτείαν¹.

Ὡς πρὸς τὴν τοιουτοτρόπως ἐξελιχθεῖσαν μεταξὺ τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας σχέσιν ὑπάρχουσι δύο σημαντικώτατα σημεῖα. Πρῶτον, ὡς πρὸς τὴν σταθερὰν συνάφειαν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ μετὰ τῶν ἀτόμων ὑψίστην κέκτηται σημασίαν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ πολιτειακὸς ὀργανισμὸς ἄπτεται ἀμέσως τῶν ἀτόμων ἐν τοῖς περιορισμένοις συνδέσμοις αὐτῶν, οἵτινες ἔχουσι τὰς ρίζας των εἰς τοὺς φυσικοὺς βιοτικοὺς τῶν ἀτόμων ὄρους. Ὅθεν εἶνε ἀναπόδραστος ἡ εἰς ὄργανα τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ μεταβολὴ τῶν ἐγγύτατα κειμένων καὶ ἀπαραιτήτων τούτων κοινωνικῶν συνδέσεων. Ὅντως δὲ ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ κοινό-

1. Πρβλ. ὡς πρὸς ταῦτα καὶ τὰ ἐπόμενα τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐννοιῶν «Gesellschaft unt Gemeinschaft» ἐν τῇ Λογικῇ II², σελ. 589 καὶ ἐφεξῆς, καὶ ἐν τῇ Ἠθικῇ μου, II, σελ. 260 καὶ ἐπέκεινα. Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ψυχολογίας τῶν λαῶν ἴδε «Die Anfänge der Gesellschaft» εἰς τὰς ψυχολογικάς μου μελέτας. (Psychologische Studien), Τόμ. β. 1907. σελ. 1 καὶ ἐφεξῆς.

της εἶνε μὲν ἐλεύθεροι σύνδεσμοι, ἀλλ' εἰς πάσας τὰς σχέσεις αὐτῶν ἐκεῖνας, δι' ὧν ἔχουσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ συνόλου, εἶνε συγχρόνως ὄργανα τῆς πολιτείας. Οἱ ὄροι τῆς συστάσεως, τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς διαλύσεως αὐτῶν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς βουλήσεως τῆς πολιτείας καὶ προστατεύονται ὑπὸ τῶν ὑπὸ ταύτης θεσπιζομένων νόμων. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο δύναται ἡ πολιτεία ν' ἀναθέτῃ εἰς τὰς κοινωνικὰς ταύτας μορφὰς λειτουργίας, ἀσκουμένας ἀμέσως παρ' αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας. Οὕτως ἀσχεῖ ἡ κοινότης ἐπὶ παραδείγματι πολιτειακῆς λειτουργίας. Ἡ αὐτὴ σχέση δύναται νὰ συναφθῇ καὶ ὡς πρὸς ἄλλους συνδέσμους, συγκροτηθέντας κατ' ἀρχὰς ἐλευθέρως καὶ μόνον πρὸς ἐπίτευξιν ἰδιαιτέρων σκοπῶν. Ἐκεῖ ἔνθα ἀπαιτεῖται τοῦτο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἢ ἐκεῖ ἔνθα οἱ ρηθέντες σύνδεσμοι καθάπτονται ἀφ' ἑαυτῶν γενικωτέρων σκοπῶν, δύναται νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ ὡς ὄργανα ἡ πολιτεία. Οὕτω σύλλογοι, ἀποβλέποντες εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, τὸν ἀποιμισμὸν, συγκροτηθέντες δὲ δι' ἐλευθέρως συνδέσεως τῶν ἀτόμων, δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ὄργανα τῆς πολιτείας. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μορφοῦνται πανταχοῦ διὰ τῆς αὐθορμήτου κοινωνικῆς δράσεως ὄργανώσεις, αἵτινες, προσαρμοζόμεναι εἰς τὸν πολιτειακὸν ὀργανισμόν, ἐνισχύουσι πολλαχῶς τὴν σύνδεσιν τοῦ μέρους πρὸς τὸ ὅλον. Δεύτερον, ἡ κοινωνία ἀντεπιδραῖ διὰ τῶν ἐλευθέρως ἰδρυομένων συνδέσμων αὐτῆς ἐπὶ τὴν πολιτείαν. Ἡ κοινωνία ἔχει ἐκάστοτε τὴν ροπὴν, ὅπως διαμορφοῖ τὴν πολιτείαν συμφώνως πρὸς τὰς ἰδίας ἑαυτῆς ἀνάγκας. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ ἐγείρονται πρὸς ἀλλήλας διαμαχόμεναι δυνάμεις, ἡ πολιτεία συμπαρασύρεται ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τῶν συνδέσμων καὶ τῶν τάξεων. Ὅσοι δ' ἐν λόγῳ ἀγῶν ἐξυπηρετεῖ μονομερεῖς κοινωνικοὺς σκοπούς, τοσούτῳ μεταβάλλεται εἰς ἀγῶνα συναπτόμενον μεταξὺ πολιτείας καὶ κοινωνίας. Ἡ λῆξις αὐτοῦ εἶνε δυνατὴ τότε μόνον, ὅταν ἡ πολιτεία ἐπιληφθῇ τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἂν καὶ μετὰ ταῦτα παραμείνωσιν ἀντιστρατευόμεναι δυνάμεις, ἡ πολιτεία πρέπει τότε νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ ἀπόλυτον κῦρος τῆς βουλήσεώς της. Τὸ κῦρος ὅμως τοῦτο δὲν πρέπει νὰ εἶνε προἶον αὐθαιρέτου κυριαρχίας, ἀλλὰ δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑπερπᾶσαν ἐπιδίωξιν ἰδιοτελῶν σκοπῶν ἐκτεινομένης συνδέσεως τῶν καθ' ἕκαστα βουλήσεων πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ συνόλου. Ἡ ἐξασφάλις τῶν σταθερῶν τούτων μεταξὺ πολιτείας καὶ κοινωνίας ἀλληλεπιδράσεων ἐρείδεται τέλος ἐπὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν πάντες οἱ

κύκλοι καὶ σύνδεσμοι τῆς κοινωνίας ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ συγκεντρουμένην συνολικὴν βούλησιν. Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ νομοθετικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ ὀργάνωσις τῆς πολιτείας ἀποτελεῖ σύστημα αὐτορρυθμίσεων, ὅπερ τυγχάνει συγγενὲς πρὸς τὸν σκόπιμον συνειρμὸν τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀτομικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ οὕτινος ἡ ὑψίστη ἀποστολὴ συνίσταται οὐ μόνον ἐν τῷ καθιστάναι δυνατόν τὴν ὑπὸ ἀμεταβλήτους ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ὄρους εἰρηνικὴν τῆς τε πολιτείας καὶ τῶν ἀτόμων ἐξέλιξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἄνευ βλάβης τοῦ συνόλου ἢ τῶν βιοτικῶν συμφερόντων σημαντικῶν τινῶν τούτου μελῶν ἀφομοιωματικῇ ἰκανότητι πρὸς νέας συνθήκας, αἵτινες ἐμφανίζονται ὡς ἀποτελέσματα ποικίλων ἐπιδράσεων τῆς φύσεως ἢ τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ ἔθνη τοιαύτη αὐτορρυθμισις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τὸ σύνολον ἐκπροσωπούσης μιᾶς καὶ μόνης βουλήσεως. Ὄντως δὲ προκειμένου περὶ ἀπλῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἢ εὐθυκρισίας καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ καθήκοντος ἐνὸς ἀτόμου δύνανται νὰ εἴνε ἀσφαλῆ ἐχέγγυα τοῦ ἐξομαλισμοῦ τῶν ἐκάστοτε διαφορῶν εἰς μικροτέρους κοινωνικοὺς συνδέσμους. Ἐν τῇ ἀρτίως ὅμως συγκεκροτημένη πολιτείᾳ τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν ταύτην ἀτομικὴν βούλησιν ἀναπληροῖ μία πλήρως ὀργανωμένη συνολικὴ βούλησις, ἣτις, συναισθανομένη τοὺς ὄρους τῆς ἑαυτῆς γενέσεως καὶ ὑποστάσεως, πειρᾶται νὰ ρυθμίξῃ ἀείποτε τὰ τῆς πολιτείας συμφώνως πρὸς τὰς μεταβολὰς τῶν σκοπῶν τοῦ συνόλου. Ἡ ὀργανωμένη αὕτη συνολικὴ βούλησις προϋποθέτει κοινωνίαν εὐρισκομένην εἰς μέγιστον βαθμὸν ἐξελίξεως καὶ ἔχουσαν ζωηρὰν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ὅθεν ἐκεῖ ἔνθα ἐλλείπουσιν οἱ ὄροι οὗτοι συγκροτοῦνται ἐνδιάμεσοι καταστάσεις, καθ' ἃς ἀπόλλυται ἡ ἐπιβολὴ μιᾶς ἰσχυρᾶς καὶ εὐσυνειδήτου ἀντιπροσωπευτικῆς βουλήσεως, χωρὶς νὰ ἔχη ἐπιτευχθῆ ἡ συγκρότησις ἀρτίως διωργανωμένης συνολικῆς βουλήσεως. Τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ κυριαρχίᾳ μεμονωμένων τινῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐπιδιωκουσῶν τὴν ἐπίτευξιν ἰδιοτελῶν σκοπῶν ἐπὶ βλάβῃ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ἐνῶ αἱ ἀδικούμεναι τάξεις ἐν τῇ ἑσυτῶν αὐθορμητῶ ἀντιδράσει παρακωλύουσιν, ἐχθρικῶς πρὸς τὴν πολιτείαν διακείμεναι, τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ. Εἶνε περιττὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ οἱ ἡμέτεροι χρόνοι μέγαν πάσχουσιν ἐκ τοιούτων κακῶν καὶ ὅτι οὐδεμία ἐποχὴ ὑπῆρξεν ὡς ἡ ἡμετέρα, καθ' ἣν ἡ σταθερὰ ἐξέλιξις τῆς πολιτειακῆς οἰκονομίας ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σε-

βασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τῶν προεξαρχουσῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Ἡ πολιτεία εἶνε ἡ μόνη ὀργανικὴ ἐνότης, εἰς ἣν ἀνήκουσιν αἱ τοῦ συνολικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ συνολικοῦ προσώπου ἰδιότητες κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν. Διὰ τῶν ἀμοιβαίων δὲ σχέσεων τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, τῶν συναπτομένων συνεπείᾳ κοινῶν συμφερόντων, συγκροτεῖται ὑπερτέρα τις κοινωνία, ἣτις, ἐν διηνεκῶς διευρυνομένη ἀκτῖνι, ἐπιδιώκει τὴν εἰς ἀρμονικὴν ἐνότητα σύνδεσιν τῶν πολιτισμένων λαῶν. Δὲν δύναμεθα νὰ καθορίσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ κοινωνία αὕτη θ' ἀποβῆ πειθανῶς συνολικὸς ὀργανισμὸς, ἐν ᾧ τὰ καθ' ἕκαστα ἔθνη θ' ἀπολέσωσιν ἀναγκαίως τὴν ἑαυτῶν αὐτοτελῆ ὑπόστασιν. Πάντως ὅμως, ἐὰν οἱ τελικοὶ σκοποί, ὁμοίως πρὸς τὴν ἀρχικὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως ἀφετηρίαν, συμφωνήσωσι πρὸς ἀλλήλους, ὡς ἰδεώδης ταύτης τελικὸς σκοπὸς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ συγκέντρωσις τῶν καθ' ἕκαστα δυνάμεων εἰς μίαν ὑψίστην ὀργανικὴν ἐνότητα, ἐν ᾗ θὰ κατασταλῶσι τὰ πρὸς ἀλληλα διαμαχόμενα ὀρμέμματα, θὰ ἐνισχυθῶσι δὲ ἀμοιβαίως αἱ διαφοροὶ πνευματικαὶ ροπαί. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως ἡ ἐνότης τοῦ πνευματικοῦ βίου θὰ εὕρισκῃ ἐπὶ μακρότατον ἀκόμη χρόνον τὴν ἑαυτῆς ἔκφρασιν οὐχὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὅπως τὸ ἄτομον δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐν ἀπολύτῳ ἀπομονώσει, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην τῆς μετ' ἄλλων ἀτόμων συμβιώσεως, οὕτως ὀλόκληρος ὁ πολιτισμὸς φαίνεται συνδεδεμένος πρὸς τινα αὐθόρμητον ἀμίλλαν τῶν λαῶν, ἣτις προὑποθέτει τὴν αὐθυπαρξίαν ἔθνικῶν μονάδων, ἔχουσῶν χαρακτῆρα συνολικοῦ προσώπου. Πρὸς τῇ ἐξελίξει καὶ τῇ μεταβολῇ τῶν καθ' ἕκαστα μορφῶν τῆς πολιτειακῆς ὀργανώσεως ἡ συγκρότησις τοῦ ὑπερτέρου τούτου κοινωνικοῦ βίου εἶνε ἐκείνη, ἣτις παράγει τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καί, ὡς γενικῶς παραδεδεγμένον ἀποτέλεσμα ταύτης, τὰς ἐν ταῖς λεπτομερείαις διαφόρους, πλὴν κατὰ βάθος συμφώνους πρὸς ἀλλήλας ἠθικάς, θρησκευτικὰς καὶ αἰσθητικὰς ἰδέας καὶ σχετικὰ ἰδεώδη. Ἐκ τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν ἡ ἰδέα μιᾶς πλήρους ἀρμονίας τῶν βουλήσεων ἔχει ὑψίστην σημασίαν, διότι καθορίζει τὴν κατεύθυνσιν πάσης ἰδιαιτέρας ἠθικῆς πράξεως. Οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ὀργανικὴ σύνδεσις τῆς ἀνθρωπότητος εἰς ἓν καὶ μόνον ἠθικὸν συνολικὸν πρόσωπον ἐλέγχεται ὡς τελικὸν ἰδεῶδες, ὅπερ ἴσως οὐδέποτε θὰ ἐπιτευχθῆ, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὁποῖον θεὸν νὰ τείνωσι διηνεκῶς αἱ προσπάθειαι τῶν ἀνθρώπων.